

Урок 1.

*Не платіть нікому злом за зло,
дбайте про добре перед усіма людьми!*

Біблія

*Громадяни України, земляки! Друзі!
Озирніться довкола! Ви бачите? Над Україною
світає!*

«Радіо Свобода», Микола Руденко

*Суспільно-історичні умови розвитку, основні стильові напрями.
Митець і влада, свобода творчості. Стильове розмаїття
мистецтва 1920-х рр.*

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА ХХ СТ. ЯК НОВИЙ ЕТАП В ІСТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

Попрацюймо з епіграфами:

- Як ви розумієте вислів із Біблії?
- Що хотів сказати Микола Руденко — дисидент, один із засновників Української Гельсінської Групи?

** У січні 1990 року до свята Злуки українська редакція Радіо Свобода підготувала спеціальну програму, присвячену «живому ланцюгові» між Києвом і Львовом, організованому Народним рухом України 21 січня. На той час це була дуже смілива акція.*

«Відроджується Україна, відроджується наша національна, історична пам'ять. Ні, ми не безбатченки!..» — говорив в ефірі з нагоди свята Злуки 1990 року Ростислав Братунь, на той момент — народний депутат СРСР, перший демократичний парламентар від Західної України.

Ми сьогодні разом мусимо збудувати сильну, багату процвітаючу Україну. Тільки разом і завжди повинні боротися за свою культуру, мову, незалежність

Поспілкуймося!

- ❑ Згадайте з вивчених вами попередніх тем, що відбувалося в українській літературі, історії з 1905 року по 1917 рік?
- ❑ Що ви думаєте про період революції й національного державотворення? Яким він був?
- ❑ Назвіть імена українських письменників ХХ ст., твори котрих ви вивчали в попередніх класах?
- ❑ Перелічте стильові напрями, що розвивалися в українській літературі в той час.

ХХ ст. для людства є відкриттям нової епохи, при цьому епохи не лише календарної, а й такої, що стосується естетико-культурних парадигм. Перехідна доба завжди постає періодом пошуку нових світоглядних, ціннісних орієнтирів. Так і на початку ХХ століття назріла потреба пошуку нової картини світу, нової концепції людини, нової художньої системи.

У цей час на теренах України доміантними були два напрями: модернізм, який поширювався в європейських країнах, і соціалістичний реалізм — штучний напрям, що мав на меті формування людини з комуністично-соціалістичними поглядами. Пізніше з'явився постмодернізм.

Модернізм

Загальна назва сукупності літературних тенденцій нереалістичного характеру на межі ХІХ–ХХ ст.

Головні ознаки:

- ✓ перевага інтуїтивного, ірраціонального начала над логічно-раціональним;
- ✓ вищість таланту й мистецтва;
- ✓ головним знанням уважалася не наука, а поезія, краса, що здатна проникати в глибини буття;
- ✓ звільнення мистецтва від практичних цілей («мистецтво для мистецтва») та від жорстких канонів.

Модернізм виник у Франції, пов'язаний з іменами Ш. Бодлера, А. Рембо, П. Верлена, Е. Верхарна, М. Метерлінка, В. Брюсова, О. Блока, Р.-М. Рільке.

«Зоряна ніч», Ван Гог (приклад модернізму в живописі)

Соцреалізм

Псевдохудожній метод, проголошений єдино можливим і найдосконалішим у радянській літературі, по суті — набір жорстких догм і шаблонів. Визначальними для нього були позалітературні й позаестетичні принципи:

- ✓ партійність (висловлення у творі позиції Компартії як єдино можливої ідеї)
- ✓ перекручені поняття народності та інтернаціоналізму,
- ✓ крайня заангажованість.

З погляду поетики прикметними рисами (точніше, вимогами, які формулювалися на з'їздах і висловлювалися в постановках) соцреалізму є:

- ✓ історичний оптимізм (кінцевим результатом історичного прогресу є комунізм);
- ✓ конфлікт у радянській дійсності є боротьбою хорошого з іще кращим, а потворне — окремими недоліками, обов'язково подоланими у творі;
- ✓ вузька робітничо-селянська тематика; сакралізація радянської історії та вождів;
- ✓ обов'язковою була наявність позитивних героїв (комуністів) і негативних

«Естафета» О.Дайнека
Соцреалізм у живописі

Постмодернізм

Загальна назва сукупності літературних тенденцій другої половини ХХ — початку ХХІ ст., що виникли після модернізму. Постмодернізм став реакцією на ідеологічну кризу гуманізму після Другої світової війни, також увібрив авангардистську «втому від культури», пересиченість культури («все вже написано»).

Ідейні риси:

- ✓ історична іронія;
- ✓ зневіра в прогрес;
- ✓ ідея циклічності часу і вічної повторюваності;
- ✓ зневіра в будь-яку ідею, яка бачиться знаряддям маніпуляції;
- ✓ відчуття пересиченості західної цивілізації.

Риси поетики:

- ✓ інтертекстуальність (творення свого тексту з чужих);
- ✓ колаж і монтаж («склеювання» різнорідних фрагментів); гра з часом, з історією;
- ✓ широке використання алюзій; іронія, яка пронизує весь твір;
- ✓ тяжіння до прози ускладненої форми (романи з «вільним» розташуванням розділів).

Першим постмодерністом вважається Гюнтер Грасс («Бляшаний барабан», 1947 р.). Визначні представники: У. Еко, Х. Л. Борхес, М.Павич, М. Кундера, П. Зюскінд, В. Пелєвін, Й. Бродський, Ф. Бегбедер.

*«Козак Мамай»
А.Горська*

Літературні угруповання 10-20-х рр. ХХ ст.

«Гарт». «Гарт» становив собою спілку українських пролетарських письменників. Організацію було засновано 1923 року з ініціативи Василя Еллана-Блакитного. Центральне бюро спілки знаходилося в Харкові, але існували й філії в Києві та Одесі. До «Гарту» входили І.Д.Дніпровський, М. Г. Йогансен, Г.М.Коцюба, А. П. Любченко, В.Л.Поліщук, П. Г. Тичина, Микола Хвильовий та інші. Основою для письменників мала стати «марксівська ідеологія й програмові постулати комуністичної партії», як про це мовилося в статуті організації. Незадовго до смерті Василя Еллана-Блакитного більшість митців вийшла зі складу спілки й організація фактично самоліквідувалася.

ВАПЛІТЕ (Вільна академія пролетарської літератури). 1926 року керівник «Гарту» Василь Еллан-Блакитний захворів і спілка розпалася. Натомість, з ініціативи Миколи Хвильового, була створена організація під назвою ВАПЛІТЕ. Назва «академія», на думку членів угруповання, мала зобов'язувати авторів ретельно й відповідально ставитися до творення нового мистецтва. Ваплітянці поважали класику, вимагали від авторів високої майстерності, прагнучи піднести українську літературу на вершини світового мистецтва: «Ми визнаємо українське відродження за необхідний і неминучий етап» (Микола Хвильовий). Представники ВАПЛІТЕ закликали боротися з неуцтвом, графоманією. Ваплітянці видавали власний журнал, що називався за іменем організації.

ВАПЛІТЕ дотримувалась офіційних вимог комуністичної партії, однак у питаннях літературної політики займала незалежну позицію й підтримувала тезу про творення нової української літератури на засадах утвердження кращих здобутків європейської культури. До складу ВАПЛІТЕ входили Михайло Яловий (президент), М.Г.Куліш (пізніше очолював організацію), Микола Хвильовий — ідейний керівник угруповання, Г. Д. Епик, М. Г. Йогансен, О. І. Копиленко, А. П. Любченко, О.А.Слісаренко, Ю. К. Смолич, П. Г. Тичина та інші.

28 січня 1928 року організація саморозпустилася через переслідування партійними органами.

«Плуг». Інші цінності сповідували представники літературної організації «Плуг». Це угруповання виникло в Харкові у березні 1922 року як спілка селянських письменників. Очолював угруповання С. В. Пилипенко. Активними членами спілки були В. З. Гжицький, А. В. Головко, Г. Д. Епик, Наталя Забіла, О. І. Копиленко, П. П. Панч, І. Ю. Сенченко та інші. Видавали журнал «Плужанин», а також часопис «Плуг».

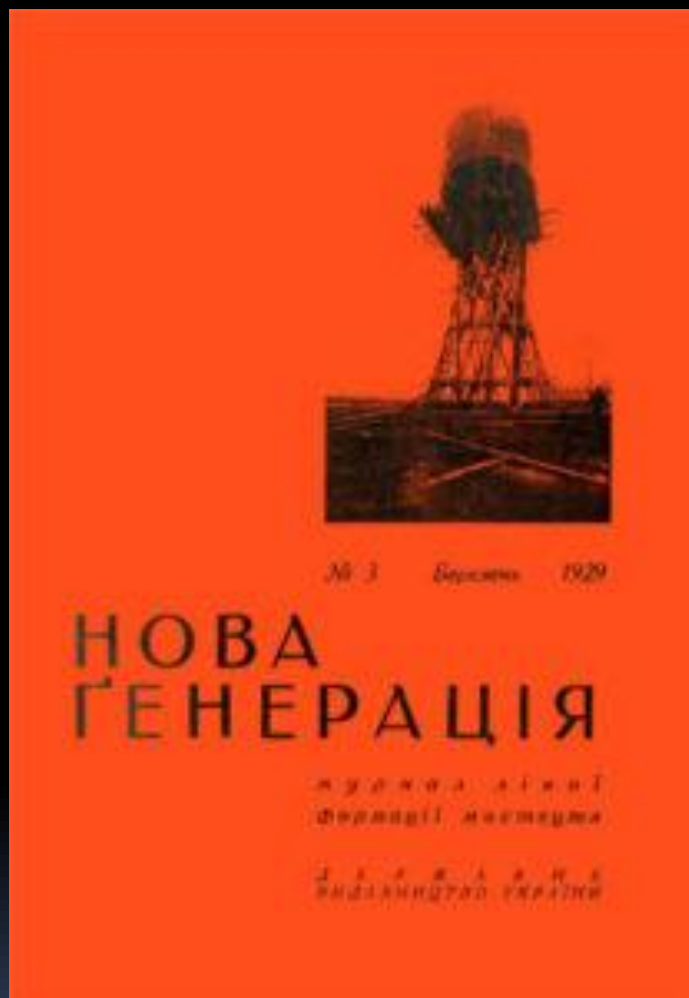
Плужани акцентували увагу на тому, що завданням письменників має бути боротьба з міщанською ідеологією серед селянства, а також залучення широких верств населення до активної творчості. До «Плугу» радо приймали нових членів, представники організації часто проводили масові вечори, на яких зачитували твори, обговорювали нові мистецькі явища. Плужани показували життя українського села у світлі настанов компартії, захищали тезу про перевагу змісту над формою. Під час літературної дискусії «Плуг» зазнав жорсткої критики за «масовім», а слово «плужанин» стало синонімом провінційної обмеженості, низького художнього рівня, адже до «Плугу» приймали не лише талановитих митців, а й письменників малоздібних. Після 1931 року «Плуг» перейменували на Спілку пролетарсько-колгоспних письменників, а 23 квітня 1932 року постановою ЦК ВКП(б) організацію було ліквідовано.

«Ланка — Марс» (Майстерня революційного слова). До складу цієї організації входили Б. Д. Антоненко-Давидович, Г. М. Косинка, Т. С. Осьмачко, В.П.Підмогильний, Є. П. Плужник. Літературне об'єднання було засноване в Києві 1924 року під назвою «Ланка», а 7 листопада 1926 року здобуло назву «Марс». Письменники проголошували своїми завданнями правдиво відобразити добу, боротися проти графоманства, зарозумілості в літературі, а також допомагати одне одному, захищати авторські права.

Члени організації описували незахищеність особистості, писали про самотність людини. У цьому виявлялася спрямованість на експансію філософії екзистенціалізму. Відчуття приреченості, самотності, абсурдності світу є доміантними темами, наприклад, В.П.Підмогильного («Невеличка драма», «Місто», «Повість без назви»).

Усі представники угруповання (за винятком Марії Галич) були репресовані.

«Нова генерація» була організацією українських футуристів. Як більшість представників авангардистських напрямів, члени «Нової генерації» оголосили курс на деструкцію мистецтва. Вони заперечували естетичні традиції минулого, прагнули епатажу.

До лав «Нової генерації» входили лідер українського футуризму М. В. Семенко, а також М. П. Бажан, О. А. Слісаренко, В. Л. Поліщук, Гео Шкурупій та інші.

Представники угруповання боролися проти психологізму, традицій у змалюванні художніх образів.

1931 року «Нова генерація» припинила своє існування.

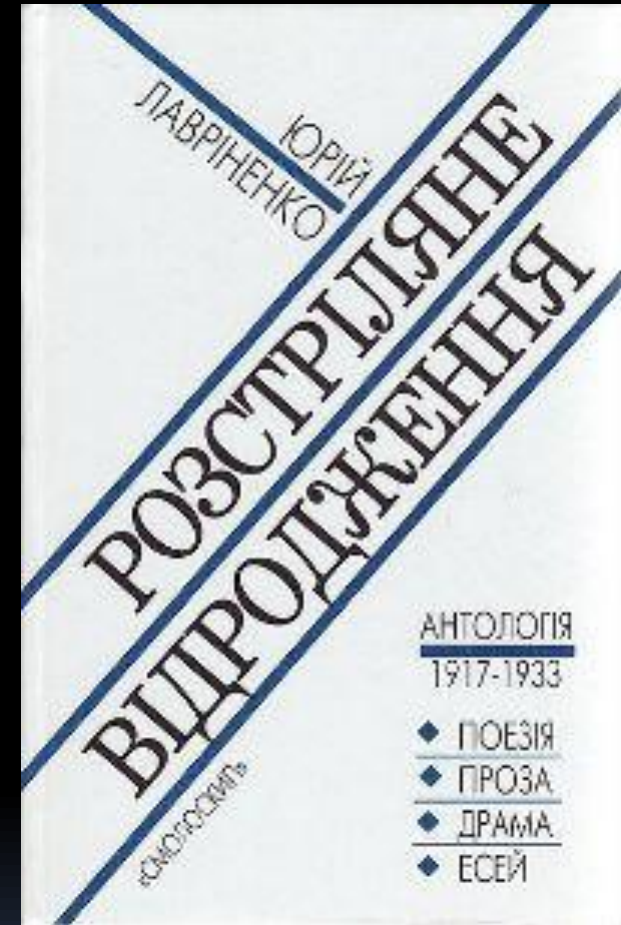
ВУСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників)

вважалася найбільшою літературною організацією (1927–1932). Вона була заснована з ініціативи комуністичної партії задля гуртування письменників різних народів. До лав ВУСПП увійшли представники всіх літературних організацій: В. М. Сосюра, Наталя Забіла, Д. Ю. Загул, Іван Ле, Л. С. Первомайський та багато інших.

«Розстріляне відродження»

- *Що ви думаєте про період революції й національного державотворення? Яким він був?*
- *Чи доводилося вам чути про «розстріляне відродження»?*

Термін «розстріляне відродження» вперше вжив діаспорний літературознавець Ю. А. Лавриненко, використавши його як назву збірки найкращих текстів української прози та поезії 20-х — 30-х років.

Значною подією стала літературна дискусія 1925–1928 років, яку розпочав і продовжив М. Хвильовий памфлетами «Камо грядеш?», «Думки проти течії», «Апологети писаризму» та «Україна чи Малоросія?»

Письменник виступив проти примітивізму та епігонства радянської літератури і закликав митців орієнтуватися на кращі зразки світової літератури. Від обговорення шляхів розвитку української літератури дискусія поступово перейшла з мистецької в політичну, особливо після проголошеного Хвильовим гасла «Геть від Москви!», котрий мав на увазі, що не можна брати за зразок популярні в той час російські «виробничі романи», частівки, агітки як «високу поезію».

У дискусію втрутилася партія. Сталін особисто надіслав листа Кагановичу з критикою поглядів комуніста М. Хвильового. Цим було дано старт репресіям. Під політичним та моральним тиском Хвильовий змушений визнати свої «помилки», розпустити очолювану ним ВАПЛіте і, врешті-решт, покінчити життя самогубством у 1933 році.

1934 року почалися масові арешти письменників за сфабрикованими звинуваченнями (Г. Косинка, О. Влизько, Д. Фальківський, Є. Плужник, В. Підмогильний, В. Поліщук, М. Йогансен, М. Вороний). Наступного року заарештували М. Зерова, Л. Филиповича, М. Драй-Хмару, Б. Антоненка-Давидовича та ін.

Найвідоміші представники «розстріляного відродження»

Микола
Хвильовий

Микола
Зеров

Валеріан
Підмогильний

Вероніка
Черняхівська

Євген
Пугинин

Володимир
Словинський

Михайло
Драй-Хмара

Микола
Курим

Михайло
Бойчук

Михайло
Семенко

Висловіть свою думку

- ❑ *Як ви вважаєте, для чого більшовицько-комуністичний режим провадив такі страшні репресії проти українського народу?*
- ❑ *Якби треба було зобразити добу 20–30-х років ХХ ст. в кольорі, які б фарби ви вибрали? Чому?*
- ❑ *Як би ви вчинили, будучи на місці справжнього митця: прислужити владі чи не відступити від власної ідеї, власних переконань?*
- ❑ *Який факт із літератури 20–30-х років ХХ ст. вразив вас найбільше, чому саме?*

Література 20-х рр. ХХст.

Історичні події	Культурні, літературні події	Літературні стилі й напрями	Літературні угруповання, видання	Тематика й проблематика
<p>Перша світова війна. Лютнева революція 1917 року. Жовтнева революція 1917 року. Громадянська війна 1918–1920 років. Утворення УНР та ЗУНР, їхнє об'єднання (1919). Масове знищення українського селянства та інтелігенції 1929–1934 років.</p>	<p>Не стало М. Коцюбинського (1913), Лесі Українки (1913), І. Франка (1916), І. Нечужа-Левицького (1918), Панаса Мирного (1920). З лютого 1917 року скасовано всі заборони та обмеження на українську мову, розпочався бурхливий розвиток української літератури та мови. Тріумф театру М. Садовського; новий експериментальний «Молодий театр» Леся Курбаса (потім «Березіль»). Заснована Українська академія наук під керівництвом В. Вернадського (1918). Відкрилися видавництва «Сяйво», «Шлях», «Дзвін», «Друкар», «Ґрунт», «Криниця» та ін. 1934 рік — об'єднання всіх письменників у Спілку</p>	<p>Революційні романтики (В. Еллан-Блакитний, В. Чумак), неокласици (М. Рильський, М. Зеров, П. Филипович та ін.), символісти (Д. Загул, В. Кобилянський), футуристи (М. Семенко) та ін. Ділилися на «пролетарських» письменників та попутників. Основні напрями: модернізм, соцреалізм, постмодернізм</p>	<p>Угруповання: «Плуг» (Спілка селянських письменників), «Гарт» (Спілка пролетарських письменників), «Аспанфут» (Асоціація панфутуристів), «Авангард», «Нова генерація», «Неокласици», МАРС «Майстерня революційного слова», ВАПЛіте «Вільна академія пролетарської літератури», «Політфронт», ВЦСПП (Всеукраїнська спілка пролетарських письменників), «Молодняк» (Спілка комсомольських письменників) та ін. Журнали та альманахи: «Літературно-науковий вісник», «Універсальний журнал», «Наше минуле», «Літературно-критичний альманах», «Книгар», «Музагет», «Мистецтво», «Знаки боротьби» та ін.</p>	<p>«Пролетарські» письменники: оспівування революції, вождів, соціалістичної дійсності, боротьба з «ворогами» (куркулями, шпигунами, шкідниками та ін.). «Попутники»: трагедія воєн, людські страждання, пошуки шляхів, боротьба за гуманістичні ідеали. Актуалізація проблем «митець і влада», «свобода творчості» та ін.</p>

Орієнтовні висновки: 20–30-ті роки ХХ ст. насичені багатьма доленосними історичними подіями; стали природною межею нової та новітньої літератури; українські митці активно шукали свої шляхи в літературі; розпочався поділ на «своїх» і «чужих»; тоталітарний режим набирає оберти: влада всежорсткіше втручалася в мистецький процес і намагалася його контролювати.

Презентацію закінчено

Дякую за увагу!